

Könyvtárosok(k) az ezredfordulón

2. rész: Könyvtárosi hangulatjelentés – 2001

Tanulmányom *első részében a könyvtárossághoz kapcsolódó szakmai értékek, célok, követelmények összetevőit vizsgáltam* egy 2001 nyarán lefolytatott empirikus vizsgálat eredményei alapján. A legfőbb kérdések, melyekre választ kerestem, a következők voltak: Hogyan definiálható napjainkban a könyvtárosi szakma? Milyen képességeket, készségeket, kompetenciákat követel ez a szakma művelőitől? Azaz: mit jelent ma könyvtárosnak lenni?

A továbbiakban a körülményekről lesz szó. Arról például, hogy milyen anyagi és erkölcsi megbecsülést takar az első rész 4. táblázatában található 1,2-es átlagérték. *Az erkölcsi és anyagi megbecsülés, illetve a presztízs* problémaköre azonban rendkívül sokirányú megközelítésre ad lehetőséget, mivel valamennyi elem számos összetevő eredője (pl. fizetés, képzettség, tudásszint, hatalom, szimpátia, munkahely jellege, település típusa). Ráadásul a társadalmi – gazdasági változások függvényeként állandó mozgásban is van. Ezek közül elemzésem *(a kérdőívemből kiragadott kérdések alapján)* elsősorban a legfőbb dimenziókra – fizetés, képzettség, tudás – terjed ki.

8) Rangsorolja 1–15-ig a felsorolt foglalkozásokat a presztízs, tudás, hatalom szintje szerint!

A presztízs vizsgálatához egy táblázat kitöltését kértem a könyvtárosoktól. 15 értelmiségi foglalkozást (orvos, egyetemi tanár, újságíró, pap, könyvtáros, tanító, jogász, mérnök, tanár, óvodapedagógus, színész, közgazdász, csillagász, katonatiszt, gyógyszerész) kellett rangsorolniuk a szakma társadalmi megítélése *(presztízs)*, a mögötte álló képzettség mértéke *(tudás)* és társadalmi befolyásának *(hatalom)* nagysága szerint. Meglehetősen sokan nem válaszoltak erre a kérdésre. Volt, aki nem látta értelmét annak, hogy ilyen módon szakmákat összehasonlítsunk, mások pedig bizonytalanok voltak saját vélekedésükben is. A kitöltésben gondot okozott továbbá az is, hogy nem volt egyértelmű számukra: a saját véleményükre vagyok-e kíváncsi vagy a közmegítélésre. A nehézségek ellenére 53 válasz értékelhetőnek bizonyult.

Mielőtt azonban rátérnék az eredmények bemutatására, összehasonlítóképpen álljon itt az a táblázat, amely *ugyanilyen módon* hasonlítja össze a felsorolt értelmiségi foglalkozásokat – egy 1989-es reprezentatív felmérés alapján. A könyvtárosok *akkori* helyét e listán kiemeléssel jelöltem.

Minden adatnál szemléletesebb ez a kép: *a rendszerváltás évében a könyvtárosok a lehető legrosszabb helyzetből indultak*. Abszolút értelemben vett „vesztes” **helyzetüket** a tudás, hatalom, presztízs azonos – rendkívül alacsony – komponenciái határozzák meg.

8. táblázat

A foglalkozások rangsora a KSH első országos presztízsfelvétele szerint 1989-ben

Értelmiségi foglalkozások	Presztízsz	Tudás	Hatalom
	szerinti elhelyezések		
Kórházi orvos	1	1	1
Egyetemi tanár	2	2	4
Körzeti orvos	3	3	2
Állatorvos	4	4	12
Mérnök	5	5	7
Gyógyszerész	6	8	14
Ügyvéd	7	6	3
Külkereskedő	8	11	10
Tanár	9	9	9
Közgazdász	10	10	11
Tanító	11	15	13
Csillagász	12	7	18
Agronómus	13	12	8
Színész	14	13	15
Újságíró	15	16	6
Katonatiszt	16	18	5
Szociológus	17	14	16
Szobrász	18	19	19
Pap	19	17	17
Könyvtáros	20	20	20

Forrás: KSH, 1989

És lezajlott a rendszerváltás! Ismét készültek reprezentatív felmérések e témában. 1994-ben a helyzet a következő:

9. táblázat

Néhány értelmiségi foglalkozás társadalmi elismertségének megítélése a lakosság körében rangsorátlagokban, 1994-ben (a helyezés zárójelben!)

Értelmiségi foglalkozások	Lakossági rangsorátlag
Jogász	3,5 (2.)
Közgazdász	4,6 (3.)

Értelmiségi foglalkozások	Lakossági rangsorátlag
Általános orvos	2,8 (1.)
Újságíró	6,8 (9)
Gépészmérnök	5,8 (5.)
Gyógyszerész	5,6 (4.)
Lelkész	6,7 (8.)
Középiskolai tanár	5,8 (6.)
Óvodapedagógus	8,2 (10.)
Általános iskolai tanár	6,5 (7.)
Könyvtáros	9,1 (11.)

Forrás: Marketing Centrum, 1994.

Számunkra pozitív változás tehát nem történt! Továbbra is az utolsó helyet osztotta ki számunkra a társadalom. És sajnos, a végtelenségig sorolhatnám az ehhez hasonló táblázatokat: ettől eltérő rangsort – a könyvtárosok helyét tekintve – egyetlen esetben sem találtam. (Pedig ismerek 1997-ben megismételt felmérést is, de a helyünk ott is a legutolsó sorban van.) A társadalom tehát értékítéletében rendkívül konzekvens.

Ezek után lássuk *a könyvtárosok véleményét* arról, hogy a presztízslétra mely fokán állunk – 2001-ben. A kérdőívek elemzésekor a teljes rangsor felállításától eltekintettem, mert *számomra releváns információt csak a könyvtárosokra vonatkozó válaszok* tartalmaztak. A szándékomnak megfelelő kérdéseket viszont csak ebben a kontextusban lehetett feltenni.

Az alábbi táblázat azt mutatja be, hogy a kérdőívben felsorolt 15 értelmiségi foglalkozás rangsorában a **15-ös skála** melyik fokán (a foglalkozási rangsor melyik helyén) helyezik el önmagukat a könyvtárosok, és az egyes fokokat hányan jelölik meg. (Az egyáltalán nem választott rangsorbeli helyeket nem vettem fel a táblázatba.)

10. táblázat

A könyvtáros szakma rangsorbeli helye 15 más értelmiségi szakmához viszonyítva, könyvtárosok választása alapján

Rangsorbeli hely száma	Választások száma (fő)
6.	1 (1%)
8.	3 (4,5%)
9.	3 (4,5%)
10.	4 (7%)
11.	8 (15%)

Rangsorbeli hely száma	Választások száma (fő)
12.	6 (11%)
13.	7 (13%)
14.	8 (15%)
15.	13 (24%)
Összesen	53 (100%)

Azonnal szembeötlök, hogy a *presztízslétra felső fokaira senki nem helyezte* szakmánkat. Viszont: a válaszadók mintegy *40%-a az utolsó két hely valamelyikére*. De a *többség (60%) ennél jobbra értékelte* a szakma presztízst. Mindez egy 15 fokú skálán *átlagosan 12,3 értéket ér*, azaz a **12.** rangsorbeli helyet.

Összevetve ezeket az értékeket a közvélemény rangsorával, bizony tapasztalható eltérés, mégpedig pozitív irányban. Számomra mindebből az következik, hogy **a könyvtárosok presztízse, munkájuk társadalmi megítélése valójában annál alacsonyabb, mint ahogy azt ők maguk megélik.**

A számszerű adatokkal nehéz vitatkozni. Még akkor is, ha látjuk a táblázatból, *tudjuk* ismeretségi körünkben, hogy vannak olyan könyvtárosok is, akik egyáltalán nem *érzik* ilyen bántónak a helyzetet. Sőt! (Irigyeljük őket!) Véleményem szerint az ő esetükben néhány egyéb presztízsmeghatározó tényező (munkahely jellege, beosztás, településtípus, kiugróan magas képzettség stb.) erőteljesebb befolyásáról lehet szó.

Általánosságban elmondható ugyanis, hogy a városnál kisebb településeken élő könyvtárosok nagyobb erkölcsi elismerésben részesülnek, mint nagyvárosi kollégáik. Az is természetes, hogy a vezetőként dolgozó, aki döntési jogokkal bír, mások fölött diszponál, más presztízshelyzetet élvez, mint beosztott kollégái. Ettől azonban a *könyvtáros társadalom* megítélése nem lesz sokkal jobb!

Az általam elemzett kérdőívekben se könyvtártípusonként, se településenként nem lehetett szignifikáns eltéréseket kimutatni a válaszadó könyvtárosok megbecsültségérzete között. Mindenütt voltak kiugró értékek, de ezek inkább a fentiekben jelzett okokkal magyarázhatók.

- 9) Véleménye szerint a társadalom hogyan ítéli/ítélte meg a könyvtárosi hivatást presztízsz, tudás és társadalmi súly (hatalom) szempontjából? Hozott-e elmozdulást a rendszerváltás?

Ugyancsak a presztízszel kapcsolatos véleményüket mondhatták el a megkérdezettek akkor is, amikor elsősorban a *változások irányára* kérdeztem rá. Alapvetően négy választípus különíthető el: „*nincs változás*”; „*régen nagyobb volt az elismerés*”; „*a rendszerváltás után elenyésző mértékben ugyan, de nőtt a megbecsülés*”; „*régen a pedagógusokkal egy szinten álltunk, ma már ők előbbre vannak, mint mi*”.

Legtöbben nem érzékelték semmilyen irányú változást. Véleményüket legfrappánsabban egy debreceni, 40 éves férfi (!) könyvtáros fogalmazta meg így: „**Régebben:** »futottunk még...«, keveset kerestünk – igaz, mások is; **ma:** »még mindig futunk...«, keveset keresünk – sajnos, mások nem!” Egyébként a *debreceni és miskol-*

ci válaszadókra volt inkább jellemző ez a fajta válasz. A nyíregyházi könyvtárosok zöme ezzel szemben presztízsvesztéssel élhette meg az elmúlt éveket, mert ők gyakran írtak „régén nagyobb volt az elismerés” típusú válaszokat, mint a többi város könyvtárosa.

Elenyészően kevesen – de vannak ilyenek (!) – vélik úgy, hogy napjainkban kapnak több megbecsülést. Ők azonban se könyvtártípushoz, se településhez nem köthetők. Egy jellegzetes választípus az is, amelyikben a válaszadó a tanárok helyzetével hasonlítja össze a könyvtáros státuszt. A konkrét adatoknál néha valóban többet mondanak a viszonyítások. A párhuzamba állításra pedig különösen alkalmasak a pedagógusok, akik hasonló gondokkal küzdenek, mint mi, állandó harcot vívnak a jobb anyagi és erkölcsi elismerésükért. És ők már valóban előbbre járnak! Úgy érzem, **a pedagógus társadalom azért tudja jobban képviselni saját érdekeit, mert öntudatban erősebbek, mint a könyvtárosok.** Véleményem szerint érdemes lenne tanulni tőlük...

10) A rendszerváltás óta tapasztal-e változást a könyvtárosság anyagi elismerésében?

Mindenekelőtt nézzünk először ismét néhány adatot!

11. táblázat

Egyes foglalkozások átlagos havi bruttó keresete 1994-ben és 1997-ben

	Kereset		Gépészmérnök = 100% 1995	Gépészmérnök = 100% 1997
	1994 (Ft)	1997 (Ft)		
Gazdasági szervezet vezetője	124 067	219 012	206	207
Kereskedelmi részegység vezetője	82 274	171 252	137	162
Költségvetési intézmény vezetője	73 681	96 934	122	92
Közzgazdász	83 258	136 407	138	139
Jogász	79 367	144 965	132	137
Gépészmérnök	60 196	105 750	100	100
Általános orvos	52 030	72 091	86	68
Felsőoktatási oktató	53 084	75 510	89	71
Építész mérnök	47 403	72 833	79	69
Középfiskolai tanár	46 084	64 978	77	61
Könyvtáros	42 426	57 549	70	54
Általános iskolai tanár, tanító	38 431	54 518	64	52

	Kereset		Gépészmérnök = 100% 1995	Gépészmérnök = 100% 1997
	1994 (Ft)	1997 (Ft)		
Számviteli ügyintéző	46 313	70 624	76	67
Gépésztechnikus	45 186	67 194	75	64
Pénzügyi ügyintéző	42 946	67 519	71	64
Titkárnő	39 977	65 602	66	62
Ápolónő	29 502	42 037	49	40
Festő, mázoló	27 898	37 130	46	52
Bútorasztalos	28 731	35 753	48	34
Vájár	64 920	102 050	115	97
Varrónő	21 816	30 170	36	29

Forrás: Tájékoztató a kereseti arányokról. Munkaügyi Minisztérium.

Az adatok önmagukért beszélnek. Akik átértékeltük, tudjuk, hogy a könyvtáros keresetek a '90-es években sorozatosan lemaradtak az inflációval szembeni versenyben. Tetemes lemaradás halmozódott fel ily módon.

Ezt a kérdést megválaszolva mindenki saját maga dönthette el, hogy számára anyagi téren mit hozott a rendszerváltás. A vélemények jobb összehasonlíthatósága és a gondolatok kordában tartása érdekében ezúttal zárt kérdést tettem fel. Egyértelműen sorba rendezett 5 válaszkategória közül kellett a válaszadónak kiválasztania azt a választ, amelyik legjellemzőbb rá, a saját helyzetét leginkább illusztrálja. Erre a kérdésre 63 értékelhető felelet érkezett. Megoszlásukat a 12. táblázat mutatja.

12. táblázat

A könyvtárosság anyagi elismerésében a rendszerváltás óta tapasztalt változások megítélése

Válaszlehetőségek	Választások száma (fő)
1. A rendszerváltás <i>sokkal jobb anyagi helyzetbe</i> hozott	2 (3%)
2. <i>Kis mértékű javulást</i> érzek	15 (24%)
3. Az elmúlt évtizedben <i>relatíván semmi nem változott</i>	23 (36%)
4. <i>Rosszabb anyagi helyzetbe</i> kerültem	18 (29%)
5. <i>Kilátástalanul rossz az anyagi helyzetem</i>	5 (8%)
Összesen:	63 (100%)

A leggyakrabban előforduló válasz értelmében *stagnálás* jellemzi anyagi helyzetünk alakulását. Egyértelműen *pozitív irányú* elmozdulásról 27% számol be! *Negatív* irányú változást viszont 37% tapasztalt. Tehát **73% számára semmi jót nem hozott a rendszerváltás!** De másképp is fogalmazhatunk: **63% nem került rosszabb helyzetbe.** Ez is valami...

Érdekes összehasonlításra ad lehetőséget városonként és könyvtártípusonként elemezni az eredményt. Az eredmények többféle dimenzióban ábrázolhatóak. (Fontos azonban hangsúlyozni, hogy – természetesen – általánosítani nem akarok, megállapításaim csak a mintámra igazak, esetleg tendenciákat jelezhetnek.)

13. táblázat

A rendszerváltás óta tapasztalt jövedelmi változások minősítése településenkénti bontásban

Felmért települések	1. válasz	2. válasz	3. válasz	4. válasz	5. válasz	Összesen
	sokkal jobb (fő)	kis mértékben jobb (fő)	változatlan (fő)	rosszabb (fő)	nagyon rossz (fő)	
Debrecen	1	7	5	7	1	21
Nyíregyháza	0	3	3	4	4	14
Miskolc	0	4	5	3	0	12
Szolnok	0	2	4	4	0	10
Egyéb (vidék)	1	0	4	1	0	6
Összesen	2	16	21	19	5	63

Látható, hogy a rendszerváltás anyagi vesztesei a nyíregyházi könyvtárosok. Tizenegyből nyolc könyvtáros számára negatív irányú volt a változás. (Emlékezzünk: presztízs-szempontról is igaz ez rájuk!) A szolnokiak helyzete nem sokat javult. Csak ketten tudtak javulásról beszámolni. Miskolcon viszont inkább pozitív irányú a változás. A tizenkét válaszadó közül kilenc esetben nem történt visszaesés. Debrecen nagyon vegyes képet mutat: a szélső értékek itt kiegyenlítik egymást.

Más dimenzióból közelíti meg ugyanezt a problémát a 14. táblázat.

A táblázatban foglalt adatok szerint a *közművelődési könyvtárakban dolgozók többségének* anyagi helyzetén a *rendszerváltás utáni évek tehát semmit nem javítottak.* Ez azért különösen szomorú, mert a többi értelmiségi foglalkozáshoz képest már így is elmaradásban voltak a könyvtárosok – ahogy ezt a 13. táblázat is igazolja. Sőt, a nem felsőfokú végzettséghez kötött szakmákhoz képest is kimutatható ez a megkekedés.

A felsőoktatási intézményekhez tartozó könyvtárakban dolgozók, úgy tűnik, még ennél is rosszabb helyzetbe kerültek. Pedig a hallgatói létszám ugrásszerű megnövekedése következtében jóval több feladat hárul nap mint nap az itt dolgozókra, és az információtechnika kihívásai is itt a legintenzívebbek, a nyelvismeret

hiánya pedig szinte megengedhetetlen. Mindezek ellenére keresetük alakulását tekintve őket *is a vesztesek között* kell számon tartanunk.

A szakkönyvtárosok viszont talán egy picit nyertek a változásokkal. Legalábbis a válaszolók közül senki nem járt rosszabbul.

14. táblázat

*A rendszerváltás óta tapasztalt jövedelmi változások minősítése
könyvtártípusok szerinti bontásban*

Könyvtártípusok	1. válasz	2. válasz	3. válasz	4. válasz	5. válasz	Összesen
	sokkal jobb (fő)	kis mérték- ben jobb (fő)	változatlan (fő)	rosszabb (fő)	nagyon rossz (fő)	
Közművelődési	2	7	13	10	4	36
Felsőoktatási	0	6	7	9	1	23
Szak	0	3	1		0	4
Összesen	2	16	21	19	5	63

Összességében elmondható a könyvtárosok jövedelmi viszonyáról, hogy más értelmiségi csoportokhoz képest relatív elmaradásban van. A más szektorokban (ma már az oktatás is ideértendő!) és a közgyűjteményekben dolgozók keresete közti olló egyre inkább szétnyílik. Képzettségünkhöz képest a magyar társadalom igen rosszul fizetett foglalkoztatási csoportját alkotjuk.

- 11) Egyetemen/főiskolán szerzett ismeretei alapján meg tud-e felelni a jelenleg felmerülő felhasználói (olvasói) igényeknek? Hogyan próbálja ismereteit korszerűsíteni?

Már a korábbiakban tettem egy olyan kijelentést, hogy a könyvtáros társadalmat alapképzettség tekintetében egyértelmű emelkedés jellemzi. Ha visszatekintünk az elmúlt évszázadra (!) – 20. századunkra –, a magyar könyvtártörténetben az 1950-es évek végéig a könyvtárosok derékhadát a középfokú képesítésűek alkották. 1961-ben követelik meg először a főfoglalkozású könyvtárosoktól az alapfokú végzettséget. Egyébként ekkor indul a pálya elnőiesedése is. A '60-as évektől a könyvtárosokat tanárképző főiskolák nevelték ki. A könyvtárosok alapképzése ma is tanár- és tanítóképző főiskolákon és az egyetemi bölcsészkarokon (vagy éppen a természettudományi karon) történik.

Napjainkban az alapképzés mellett egyre nagyobb szerep jut a munka melletti tanulásnak. A szakmai fejlődés új mechanizmusai alakultak ki. A könyvtárosokban minden korábbinál nagyobb az önképzési és önfejlesztési igény, minden korábbinál erősebb a személyiség involváltsága az ismeretszerzésben. Ez természetes szoros korrelációt mutat a változások nyomásával.

A továbbtanulási szándéknak és megvalósulásának motívumait és lehetőségeit több kérdésen keresztül is vizsgáltam. Kérdésfelvetésem onnan indult, hogy a

válaszadó – tapasztalata szerint – meg tud-e felelni meglévő ismeretei alapján a felhasználói igényeknek; és ha nem eléggé, *akkor* próbálja-e tudását korszerűsíteni. Ha nem, mi ennek az oka; ha igen, milyen formában tette ezt. Végül arra kértem, rangsorolja azokat a szempontokat, amelyek miatt továbbképzésre jelentkezett.

Egyetlen kérdéscsoport esetében sem tapasztaltam ennyi hasonlóságot, azonosítást a válaszokban, mint itt. Bár a legtöbben (48%) úgy vélték, hogy „többnyire meg tudnak felelni” az olvasói igényeknek (7% – „teljes mértékben”), 96%-uk az elmúlt 10 évben mégis részt vett valamilyen továbbképzésen. A továbbképzéseken szerzett ismeretek jellegéről már korábban volt szó.

12) Milyen szempontok motiválták a továbbtanulásra?

A továbbtanulási motívumok között egyaránt szerepel a *munkáltatói kérés* (39%-nál), az ismeretek rendszerezésének igénye (20%-nál), az újabb diploma megszerzésének lehetősége (16%-nál), amit szakmai előrelépés és magasabb fizetés követhet, de *legtöbben* – 80%-uk – *egyszerűen új, modern ismereteket* kívántak szerezni *szakmai kompetenciájuk növelése* (37%) céljából.

A munkáltatói kérés egyébként a debreceni felsőoktatási könyvtárosok esetében volt a leggyakrabban említett motívum. (Ez egybeesik azzal a korábbi megállapítással, hogy ebben a könyvtártípusban különösen sok új kihívással szembesültek szakmánk művelői.)

A jelzett tendenciák azt is jelentik, hogy **a könyvtárosi munkának egyre több „mesterség-eleme” van, ami megtanulható.** (Ezek a szakmai munka során folyamatosan és tipikusan jelentkeznek, a régi képzések azonban nem készítettek fel rájuk.) Látható, hogy a mai könyvtárosok készek ezeket magas szinten elsajátítani – sokszor csupán belső motivációból is.

Ennek két nagyon fontos vonzata van szakmánkra nézve: **erősödik a könyvtáros szakma professzionalizálódásának folyamata, és a hivatás jellegről a szakmaiságra kerül(het) a hangsúly.** A társadalom ugyanis nem arra kíváncsi, hogy elhivatottak vagyunk-e a könyvtárügy iránt, hanem hogy mennyire vagyunk eredményesek. Csak ez vezet el a hatékonysághoz, a szakszerűséghez, a minőséghez – anélkül talán, hogy tagadnunk kellene az elhivatottságot. Ez az elhivatottság azonban már nem a régi. Ma már a szakmai tudás nem pótolható vele. De azért szégyellnünk sem kell szakmaszeretetünket, mert az érzelmi elkötelezettség nagy belső hajtóerő.

Számomra úgy tűnik, hogy a most pályára lépő nemzedék – az „informatikus könyvtárosok” nemzedéke – (és már az idősebbek egy része is) magánügyként kezeli hivatástudatát. Ez a generáció inkább arra büszke, amit tud, amire képes. Esetükben a hivatással kapcsolatos illúzióvesztés folyamata érzékelhető. Mindez bizonyítható azokkal a „sikerélmény-listákkal” is, amelyeket a *következő* kérdésre állítottak össze.

13) Kérem, folytassa a megkezdett mondatot! Pályámon a legnagyobb sikernek azt tartom, ...

Jól érzékelhető, hogy folyamatosan nő azoknak a száma, akik pályájukon legnagyobb sikernek a „tárgyasult eredményeiket” tartják, azt, amit *szaktudásukkal*

létrehoztak, arra büszkék, amire *szakemberként* képesek voltak. (Pl.: számítógépes integrált rendszer bevezetése, gépi kölesönzés beindítása, felügyelete (45 éves nő); a könyvtár informatikai infrastruktúrájának kialakítása (42 éves férfi); kiadásra került repertórium készítése (28 éves nő); automatikus állományellenőrzés megvalósítása saját erőből és saját programmal (28 éves férfi); miniszteri dicséret (45 éves nő); de ide sorolhatók az „eddig minden felmerülő problémát meg tudtam oldani” – típusú válaszok is.)

A válaszadók másik csoportja (a régi idők könyvtárosai?) viszont rendkívül fontosnak tartja érzelmi, eszmei, etikai elkötelezettségét a szakma iránt. Az ő válaszaikra az jellemző, hogy *sikerként a pályán maradásukat* említik. „*A szakmában dolgozom ma is, és még mindig sok örömet okoz*” – típusú válaszok sorolhatók ide. Természetesen találtam példát az átmenetre is: ezen az *egyetlen* kérdőíven a szakmaiság és a hivatástudat jól megfért egymás mellett.

Meg kell azonban vallani, hogy az általam megkérdezettek többsége (még) hivatáspárti volt!

Összességében megállapítható, hogy a hivatástudattal kapcsolatos hagyományos beállítódás igen erős még ma is a könyvtáros társadalomban, de tanúi lehetünk annak, ahogyan ez kezd elmozdulni a szakmaiság irányába.

14) Milyen problémákat lát a szakmában, illetve szűkebb szakterületén?

A kérdőív utolsó, levezető kérdéseire válaszolva mindenki elmondhatta mindazt, ami a „lelkét nyomta”(szakmai problémák), és megoszthatta velem könyvtárosi hitvallását. Ezek közül álljon itt először néhány *probléma* – csak felsorolás szintjén:

- A könyvtárak elszigetelten működnek, magukra hagyva.
- Sok a bérjellegű és dologi pénzügyi gond, alacsony a fizetés.
- Zsúfoltság van, alig elviselhetőek a munkakörülmények.
- Szükséges lenne az egyes munkakörök képesítési követelményeinek újragondolása.
- Gyakoriak az átgondolatlan, ad hoc döntések, a központi kezdeményezések hiányoznak.
- Sok az olyan pályázat, mely nem az átgondolt fejlesztéseket segíti, hanem a kifert irányba kényszeríti a könyvtárakat.
- A hálózatok megszüntetésével szétesőben van az egész könyvtári rendszer.
- A könyvtártól idegen menedzszerszemlélet térhódítása gyakori jelenség.
- Sürgető igény van az ETO és a leírási szabványok revíziójára.
- Hiányzik egy központilag elkészített tárgyszó adatbázis a közművelődési könyvtárak számára, melynek segítségével egységes lenne a dokumentumokhoz való hozzáférés.
- A szakma civil szervezeteiben nem történt meg a nemzedékváltás.
- Az informatikusok a fejünkre nőttek, ők aratják le a babérokat.
- A nem iskolarendszerű szakmai továbbképzések hiányosságai bosszantóak.
- Szakmai összefogás, érdekképviselet szinte nincs is.
- Méltánytalan, hogy a kisteleplések könyvtárait bezárták.
- A túlterheltség miatt kevesebb idő jut egy-egy olvasóra.
- Számtalan gondot okoz a kötelepéldány rendelet be nem tartása.

- A szakminisztérium nem áll a helyzete magaslátán, ellentétben az oktatási területtel (!).
- A fiókkönyvtárak fejlesztése nem követi az olvasói igényeket.
- Nincs könyvtári–könyvtárosi etika.
- Egészségtelen verseny folyik a könyvtártípusok között, nincs egység a szakmában, ezért nem is tudunk egységesen fellépni érdekeink védelmében.
- Korszerűtlen az olvasószolgálati tevékenység.
- Hiányzik az egységes számítógépes rendszer az országban.

Ismétlem, ez csupán *néhány* probléma a felsoroltakból. Legyen ez halk üzenet a döntéshozóknak!

15) Ön miben látja a könyvtárosság lényegét?

Legvégül a **könyvtárosi hitvallást** kértem megfogalmazni. A sokféle válasznak volt egy közös pontja, egy kulcsszó, mely különösen gyakran szerepelt a mondatokban. Ha a *válaszok alapján* legtömörebben kellene meghatároznom azt, hogy mi a könyvtárosság lényege, ezt a szót használnám: **SZOLGÁLAT**.

Befejezésül álljon itt egy szép megfogalmazás az egyik Debrecenben kitöltött kérdőívből: „*A könyvtárosság az emberi segítségnyújtásnak egyik nemes eszköze, feladatunk lényegét a szolgálatban látom: szolgálni, segíteni a tanulást, a művelődést, a kutatást.*” (61 éves nő)

3. Eredmények

Vizsgálatom igazolta azokat a fejlődési irányokat, melyeket a szakirodalom jelzett. Komoly eltéréseket könyvtártípusok szerinti bontásban sem tapasztaltam. Egy lényegesnek tűnő „**véleménykülönbségre**” és egy feltűnő „**véleményazonosságra**” azonban érdemes felhívni a figyelmet.

- A vizsgálatomban részt vevők szerint **szó sincs arról**, hogy lennének olyan könyvtári munkakörök, amelyekben nincs igazán szükség „hagyományos” könyvtárosi ismeretekre – ahogy ezt a szakirodalom néhány helyen feltételezi. Az informatikai ismeretekben való jártasság csak egy tudáselem, melynek szükségességét visszaigazolja a mindennapi könyvtárosi munka.
- A szakirodalomban előrejelzett aggodalmak a magyarországi könyvtárak jövőjével kapcsolatosan – viszont – sok vonatkozásban beigazolódnak látszanak. Elég, ha újraolvassuk a válaszadóink által felsorolt problémákat, és összevetjük ezeket az évekkal ezelőtti óvatos jóslatokkal. (Pl.: a könyvtárak egyenetlen fejlődése: kis könyvtárak bezárása, nagy könyvtárak fejlesztése.)

A kérdőív segítségével összegyűjtött adatokból jól látszik, hogy:

1. A **tudományos szakirodalomban lezajlott paradigmaváltás** nyomán a szakmán belül is megtörtént a szakmai énkép, a szakmai identitás újraértelmezése. Az újrafogalmazás kulcsmozzanatai: **mediatizált környezetben** (elektronikus információhordozók uralta kultúrában) megvalósuló, **társadalmilag hasznos, értelmiségi jellegű mesterség** (professzió).

2. Az önreflexió azonban önmagában kevés! **Szükséges a társadalomban élő sztereotípiákat, az archaikus, klisészerű könyvtár- és könyvtárosképet lebontani és helyette felépíteni az újat.** Ennek értelmében a *könyvtáros legfontosabb feladatai aktív funkciók: tudásátadás, információkezelés* (önálló információbegyűjtés, szelektálás, feldolgozás, közvetítés). Ezzel párhuzamosan a „**könyvtár – templom**” modell könyvtárfelfogást is fel kell váltania az **információközpont** modellnek.
3. Az új feladatkörhöz új szerepek és új kompetenciák társulnak. Az új funkciók részben a **hagyományos szerepek átrendeződéséből**, részben **könyvtáridegen szerepek átvételéből** származnak. Az új kompetenciákat – **főképpen – a globalizálódó világban felértékelődő új tudástartalmak képviselik:** az idegen nyelvek ismerete és a modern kommunikációs technikák. El kell fogadnunk továbbá azt is, hogy a könyvtáros szakma tartalma és a munkavégzéssel kapcsolatos elvárások a szakmai karrier során többször is változhatnak.
4. A **könyvtárosok szubjektív közérzetét a deprimáltság jellemzi.** Ez összefügg a **szakma társadalmi elismertségének alacsony szintjével és az anyagi megbecsülés hiányával.** Kimutatható az a paradox jelenség, hogy az élet- és munkakörülmények rosszabbodása éppen akkor következett be (a '90-es években), amikor a könyvtárosokkal szembeni szakmai igények leginkább megnőttek. *A könyvtáros szakma társadalmi leértékelődése azonban – úgy tűnik – napjainkra megállt.* (Fontos jelzés lehet ez, különösen ha más vizsgálatok is bizonyítják.)
5. A pálya fejlődése a '90-es években elindult a **professzionalizáció** útján. Egyre fontosabb szerephez jut a szakértelem, és egyre nagyobb hangsúlyt kap a folyamatos megújításának szükségessége. Ugyanakkor **ahogy nő a szakma mesterségbeli elemeinek száma, és erősödik a professzió gondolata, úgy erőtlenedik a hivatástudattal kapcsolatos hagyományos beállítódás.**
6. A **szakmafejlődés** prognosztizálható trendje a **professzionális közalkalmazott** irányába mutat, nem a szabad értelmiségi státusz felé. Szakmánk ugyanis közalkalmazottként definiálódott a rendszerváltást követően (is).
7. A könyvtárosok **szakmai ethosza** az olvasók **szolgálatában és segítésében** ragadható meg.

Kozmáné Sike Emese